

امام زمان (ارواحنا فداه) در آیین زیارت جامعه

<?xml encoding="UTF-8?">

مقدمه

دل ما خون شد ای صنم ز فراق	ای خوشا یک دست به بینم طاق
تشنه ای کو به عمر آب ندید	به تو گردیدم این چنین مشتاق
زهر هجران اثر نموده به دل	غیر وصلت نباشدش تریاق
کاش آن زلف عنبرینت را	که سحاب است برقه آفاق
برفکندی ز چهر گلگونت	که بپایبتد معشر العشاق
وقت هجران گذشت و وصل رسید	نبریدم گمان مگر اشفاق
با شما عهد دوست بستم	مر مرا محکم است این میثاق (1)

مسئله مهدویت از مسائل مهم و حیاتی است که از زمان پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) به صورت واضح و روشن مطرح شده و بر زنده نگه داشتن آن تأکید و تشویق فراوان شده است. و امامان معصوم (علیهم السلام) نیز به فراخور فرصت هایی که برای آنها پیش آمده این مسئله را مطرح و بیان نموده اند. دوران امام هادی (علیه السلام) و امام حسن عسکری (علیه السلام) از دورانهایی است که حکومت وقت به شدت مسائل مهدویت و حتی تولد حضرت مهدی (علیه السلام) را پی گیر بوده و تحت نظر داشت است. اختناق و سخت گیری در این زمینه نیز به اوج خود رسیده بود؛ با این حال، حضرت هادی (علیه السلام) از فرصت ها بهره برداری نمود و گاه به صورت صریح و زمانی در پوشش دعا مسئله مهدویت را زنده نگهداشت.

از جمله در زیارت جامعه کبیره که از متقن ترین، صحیح ترین و جامع ترین متون زیارتی شیعه است، علاوه بر بیان اصل امامت، مسئله مهدویت مخصوصاً دوران ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) و رهاورد حکومت او مورد

اشاره و توجّه قرا گرفته است. آنچه پیش رو دارید، نگاهی است گذرا به مسئله مهدویت در زیارت جامعه کبیره. در زیر فرازهایی از این زیارت شریف را که درباره امام زمان (علیه السلام) می باشد از نظر خوانندگان عزیز می گذرانیم:

الف. بقية الله

«السَّلَامُ عَلَى الْأَيِّمَةِ الدُّعَاةِ... وَ بَقِيَةِ اللَّهِ؛ (2) سلام بر امامان دعوت کننده {به سوی خداوند}... و باقی مانده خدا!»

مرحوم صدوق نقل کرده است که: «اولین آیه ای که حضرت قائم (علیه السلام) به هنگام قیام می خواند، این آیه است: «بَقِيْتُ اللَّهُ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»؛ (3) «بقية الله بهتر است برای شما، اگر مؤمن باشید.» آن گاه می فرماید: «أَنَا بَقِيَةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ خَلِيفَتُهُ وَ حُجَّتُهُ عَلَيْكُمْ فَلَا يَسْلَمَ عَلَيْهِ مُسْلِمٌ إِلَّا قَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَقِيَةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ؛ (4) من بقية الله در زمین خدا و خلیفه و حجت او بر شما هستم. پس هر مسلمانی که به او سلام می کند، می گوید: درود بر تو ای بقية الله در زمین او!»

ب. خبر از غیبت امام زمان (علیه السلام) :

در سخت ترین دورانی که اختناق همه جا را فرا گرفته بود و امامان معصوم (علیهم السلام) تحت نظر بودند و به شدت حرکات و رفتار و گفتار آنها کنترل می شد، حضرت هادی (علیه السلام) از دعا و زیارت بیشترین استفاده را برد و مسائل مهم امامت را بیان کرد و مسئله غیبت امام زمان (علیه السلام) را گوشزد نمود تا شیعیان را برای چنین دوران سخت و غمباری آماده سازد و لذا فرمود: «مُؤْمِنٌ بِسِرِّكُمْ وَ عَلَانِيَتِكُمْ وَ شَاهِدِكُمْ وَ غَائِبِكُمْ وَ أَوْلَكُمْ وَ آخِرُكُمْ (5)؛ ایمان آورنده به نهان و آشکار شما و حاضر و غائب شما و اول و آخر شما.» مراد از شاهد، امامی است که مردم او را مشاهده کنند و او مردم را مشاهده نماید و مراد از غایب، حضرت قائم (علیه السلام) است که در هستی و جامعه حضور دارد، ولی ظهور ندارد؛ یعنی او مردم را می بیند و می شناسد، اما مردم یا او را نمی بینند و یا می بینند، ولی نمی شناسند.

تا کی به انتظار تو شب را سحر کنم	شب تا سحر به یاد رُخت ناله سر کنم
ای غائب از نظر نظری کن به حال من	تا چند سیل اشک روان از بصر کنم
بگذشت عمر و راه وصال تو طی نشد	آیا شود که بر رخ خوبت نظر کنم؟

ج. انتظار ظهور دولت حق :

از بهترین و برترین آرزوهایی که امامان ما به جامعه تلقین کرده و نوید تحقق آن را داده اند، ظهور حکومت عادلانه مهدوی است. تزریق و تلقین این آرزو، جامعه را با نشاط و فعال و سرزنده نگه می دارد و روح امید را در دل انسانها می دمد.

هر شبی گویم که فردا یارم آید از سفر	چون که فردا می شود گویم که فردای دگر
آنقدر امروز و فردا انتظارش می کشم	کاقبت روز فراق یار من آید به سر
گر بیاید روزگار تیره ام روشن شود	شام هجران می شود از وصف روز از سحر

حضرت هادی (علیه السلام) نیز این آرزوی بلند را این گونه تلقین می کند: «مُنْتَظِرٌ لِأَمْرِكُمْ مُرْتَقِبٌ لِدَوْلَتِكُمْ؛ (6) منتظر امر و خروج شما و چشم به راه دولت شمایم.»

جمله فوق هر چند به صورت خبری است، ولی گویا انشاء این امر است که انتظار آمدن مهدی (علیه السلام) و تشکیل حکومت توسط آن حضرت امری است مستحب و با فضیلت؛ چنان که در روایات دیگر نیز به آن اشاره شده است:

1. امام صادق (علیه السلام) فرمود: «مِنْ دِينِ الْأَيْمَةِ الْوَرَعُ وَالْعَقَّةُ... وَانْتِظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ؛ (7) از دین امامان، ورع و عفت... و انتظار فرج با صبر کردن است.»

عَمَّار سَابَاطی می گوید: از امام صادق (علیه السلام) پرسیدم که: آیا عبادت پنهانی با امام غائب و پنهان در دوران دولت باطل بهتر است و یا عبادت با ظهور دولت حق {و در زمان ظهور مهدی علیه السلام} ؟ حضرت فرمود: «شما در ورود به دین خدا و نماز و روزه و حج و دیگر خیراتی که خداوند توفیق داده و به عبادت خدا در پنهان سبقت دارید و از دیگران پیشی گرفتید و پیوسته به حق امام و حقوق خویش می نگرید که در دست ستمگران است و ایشان که شما را ناچار به زندگی دنیوی و طلب معاش با شکیبایی بر دین و عبادت و طاعت امام و خوف از دشمنان نموده اند. بنابراین، خداوند اعمال شما را در دنیا مضاعف کرده است. پس گوارای وجود شما باد!» (8)

تنها به آرزوی تشکیل دولت حضرت مهدی (علیه السلام) اکتفا نمی شود، بلکه گام را فراتر نهاده و آرزو می کند که جزء حکمرانان و کارگزاران و یاران اصلی حضرت مهدی (علیه السلام) قرار گیرد و لذا می فرماید: «وَجَعَلَنِي مِمَّنْ... وَ يَمْلِكُ فِي دَوْلَتِكُمْ وَ يَشْرَفُ فِي عَافِيَتِكُمْ وَ يَمْكُنُ فِي أَيَّامِكُمْ؛ (9) و مرا از کسانی قرار بده... که در دولت شما به فرمانروایی رسد و در عافیت شما گرامی گردد و در روزگار شما تمکن یابد.»

یعنی در دولت شما از حکمرانان و فرمانداران بر مردم باشم و در زمان سلامت و عافیت شما به جایگاه بلند برسم؛ به طوری که ستم ستمکاران و طاغیان به من نرسد و در زمان دولت و چیرگی شما دارای ارزش و اعتبار و منزلت شوم. (10)

و با این آرزوها، آرزوی دیدار آن حضرت نیز برآورده می شود که: «و تَقَرُّ عَدَا بِرُؤْيَتِكُمْ؛ (11) و چشمش فردا به دیدار شما روشن شود.»

د. رجعت در زمان حضرت مهدی (علیه السلام) :

یکی از اعتقادات قطعی شیعه، اعتقاد به رجعت است. براساس این اعتقاد و بر مبنای روایات اهل بیت (علیهم السلام) در زمان حضرت مهدی (علیه السلام) عده ای از انسانهای خوب و بد به این دنیا باز خواهند گشت. از جمله مسائلی که در جای جای زیارت جامته به آن تصریح شده، بحث رجعت است؛ آن هم با عبارات قطع ی و یقینی. در یک جا می فرماید: «مُؤْمِنٌ بِإِيَابِكُمْ مُصَدِّقٌ بِرَجْعَتِكُمْ؛ (12) مؤمن به آمدن شما و تصدیق کننده رجعت شما هستم.»

دو جمله فوق صرفاً برای تأکید نیست؛ بلکه برای بیان اعتقاد به این است که رجعت اتفاق می افتد، چه اینکه هر چه را معصومین (علیهم السلام) - که از اشتباه و خطا مصون اند - خبر دهند، واقع خواهد شد و باید به آن ایمان داشت.

و در جای دیگر می فرماید: «وَيَكُفِّرُ فِي رَجْعَتِكُمْ؛ (13) {و قرار ده مرا از کسانی که} باز گردد در رجعت و برگشت شما!» و در زیارت وداع در ذیل زیارت جامعه می خوانیم: «وَأَحْيَانِي فِي رَجْعَتِكُمْ؛ (14) {خدا} زنده گرداند مرا در رجعت و برگشت شما!»

ه. رهاورد ظهور

رهاورد حکومت مهدوی آرزوی تمام انبیاء و اولیاء و صالحان و بلکه تمامی بشریت است و در روایات به صورت گسترده به آن پرداخته شده است. آنچه در اینجا اشاره می شود، مواردی است که در زیارت جامعه به آن پرداخته شده است.

1. زنده شدن دین

گذشت زمان، غیبت امام زمان (علیه السلام) و وجود تحریف گران و بدعت گذاران در طول تاریخ، باعث تغییر چهره دین و دستورات دینی می شود، تا آنجا که دین به ظاهر مرده و کهنه شده به حساب می آید و دستورات آن به تعطیلی کشیده می شود؛ از اینرو با ظهور حضرت دستورات دین آن چنان که هست، بیان و اجرا می شود. به این جهت، آن حضرت احیا کننده دین شمرده شده است. در زیارت جامعه می خوانیم: «حَتَّى يَحْيِيَ اللَّهُ تَعَالَى دِينَهُ بِكُمْ؛ (15) تا اینکه خداوند دینش را به وسیله شما زنده گرداند.»

به تعبیر عرفانی، با ظهور حضرت قائم (علیه السلام) خداوند مظاهرش را که محمد و آل او هستند، حیات می بخشد و قدرت اهل بیت (علیهم السلام) با پاکی زمین از طاغوتها و شاخه های آن، یعنی فحشا و منکرات و ستم و دیگر زشتیها بر جهان، حاکم می شود. (16) و در همه جا دستورات اسلام اجرا می گردد. علی (علیه السلام)

فرمود: «وَيُحْيِي مَيِّتَ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ؛ (17) و {مهدی بخش های مرده کتاب خدا} و سنت {پیامبر صلی الله علیه وآله} را زنده می کند.» و با زنده شدن دین است که اهل بیت (علیهم السلام) به منزلت بزرگی دست می یابند و به تعبیر که در زیارت جامعه آمده: «يَمَكِّنُكُمْ فِي أَرْضِهِ؛ (18) و تمکن و قدرت دهد شما را در زمین خویش.» این دو فقره اشاره به همان مطلبی دارد که قرآن دویست سال قبل از بیان امام هادی (علیه السلام) به آن اشاره نموده است: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيَبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»؛ (19) خداوند به کسانی که شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد؛ همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده است. برایشان پابرجا و ریشه دار خواهد ساخت و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می کند؛ {آن چنان} که تنها مرا می پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقان اند.» و در آیه دیگر فرمود: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»؛ (20) بدانید خداوند زمین را بعد از مردنش زنده می گرداند. به تحقیق آیات را برای شما بیان کردیم، شاید تعقل کنید.»

2. روشن شدن زمین

«وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ؛ (21) و زمین با نور شما روشن می شود.» این جمله از زیارت جامعه، اشاره ای لطیف به ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) دارد که با وجود نور آن حضرت، زمین نورانی خواهد شد و در واقع، اشاره دارد به آیه ای که می فرماید: «وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا»؛ (22) «و زمین {در آن روز} به نور پروردگارش روشن می شود.» و امام صادق (علیه السلام) فرمود: «ربّ و پروردگار زمین، امام آن است. عرض کردند: هنگامی که (مهدی) قیام کند، چه خواهد شد؟ فرمود: مردم از نور خورشید و ماه بی نیاز می شوند و از نور امام استفاده می کنند.» (23) و در جای دیگر فرمود: «هنگامی که قائم ما ظهور کند، زمین به نور پروردگارش روشن شود و مردم از نور خورشید بی نیاز می شوند و تاریکی از بین می رود.» (24)

3. فراگیر شدن عدالت

رهاورد دیگری که از ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) در زیارت جامعه مورد توجه قرار گرفته است، عدالت فراگیر و جهانی است؛ عدالتی که تمام هستی و تمام جوانب و زوایای زندگی بشر را زیر بال می گیرد و به قول امیرمؤمنان (علیه السلام): «فَيَرِيكُمْ كَيْفَ عَدْلُ السَّيِّرَةِ؛ (25) روش عادلانه {در حکومت حق} را به شما می

نمایند.» و عدالت واقعی را برای همه جهانیان به نمایش می‌گذارد و طعم شیرین آن را به همه خواهد چشاند. در زیارت جامعه می‌خوانیم: «وَيُظْهِرُكُمْ لِعَدْلِهِ؛ (26) و شما را برای {اجرای} عدالتش آشکار کند.» تعبیر فوق اشاره به این دارد که خداوند با ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) آخرین و کامل‌ترین صحنه از عدالت خویش را آشکار می‌سازد و به مردم نشان خواهد داد.

پی‌نوشت‌ها :

- 1) شرح زیارت جامعه، علامه حسین همدانی درودآبادی، انتشارات جمکران، مقدم کتاب.
- 2) بحارالأنوار، ج 99، ص 148؛ مفاتیح الجنان، زیارت جامعه کبیره.
- 3) هود/ 86.
- 4) کمال الدین، شیخ صدوق، ج 1، ص 330.
- 5) بحارالأنوار، ج 99، ص 152.
- 6) همان، ج 97، ص 345، ح 33.
- 7) همان، ج 52، ص 122، ح 1.
- 8) الکافی، کلینی، ج 2، ص 129.
- 9) بحارالأنوار، ج 99، ص 131؛ مفاتیح الجنان، زیارت جامعه کبیره.
- 10) شرح زیارت جامعه کبیره، ص 539؛ جلوه‌های لاهوتی، ج 3، ص 176.
- 11) بحار الانوار، ج 99، ص 154.
- 12) همان، ص 131.
- 13) همان، ص 154.
- 14) همان، ص 133.
- 15) همان، ص 131.
- 16) شرح زیارت جامعه، ص 522.
- 17) نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، خطبه 138.
- 18) بحار الانوار، ج 99، ص 131.
- 19) نور/ 55.
- 20) حدید/ 17.
- 21) بحار الانوار، ج 99، ص 131.
- 22) زمر/ 69.
- 23) تفسیر الصافی، فیض کاشانی، بیروت، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، ج 4، ص 331.
- 24) همان. ر. ک: تفسیر قمی، ذیل آیه.
- 25) نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، خطبه 138.
- 26) بحار الانوار، ج 99، ص 131.

